

Kan man lita på Kunskapskanalen?

Göran Grimvall, professor emeritus i materialteori vid KTH, funderar över konstnärlig frihet i dramadokumentärer.

SOMMAREN 2018 visades på SVT Kunskapskanalen sju dramadokumentärer om genierna som förändrade världen. De var gjorda för National Geographic Channel. Avsnittet *Oppenheimer vs Heisenberg* från 2015 handlar om kapploppningen mellan USA och Tyskland om att framställa en atombomb. I dramadokumentärer av detta slag ersätts de verkliga personerna med skådespelare, och det finns många scener med händelser som visserligen skulle kunna vara ungefär så som det framställs, men som inte bygger på kända fakta. Det får man kanske acceptera. Ibland drivs dock önskan att dramatisera för långt. Här skall jag ta upp två exempel från det så kallade Trinitytestet av en plutoniumbomb i New Mexico den 16 juli 1945.

Man ser i filmen Robert Oppenheimer och den amerikanska försvarsmaktens projektansvarige general Leslie Groves, iförda glasögon av typ svetsglasögon, när de står i en observationspost nio kilometer ifrån tornet där bomben var placerad. I en högtalare hörs nedräkningen; sedan kommer ett bländande sken. Samtidigt flyger Oppenheimers slips upp av vinddraget. Groves vänder sig omedelbart till Oppenheimer och gratulerar till det framgångsrika försöket.

Robert Oppenheimer – med slipsen på plats.

I verkligheten fick de båda dock av säkerhetsskäl inte vara på samma plats under särskilt kritiska skeenden. Groves befann sig i själva verket i en observationsbunker längre bort. Dokumentärfilmen *The Day After Trinity* (Jon H Else, 1980) innehåller enbart originalmaterial och intervjuer med personer med relationer till Manhattanprojektet. Där säger fysikern Frank Oppenheimer att han vid explosionen låg på marken bredvid sin bror Robert Oppenheimer, med ansiktet nedåt så som rekommende-

rats. Oppenheimer stod alltså inte upp i bunkern; även om han hade gjort det skulle stötvågen som färdades genom luften, och som fick Oppenheimers slips att flyga upp, inte ha nått fram samtidigt som ljuset.

I det stora hela återger dock filmen *Oppenheimer vs Heisenberg* korrekt utvecklingen av atombomben. Tyskland låg långt efter, eftersom de aldrig satsade tillnärmelsevis så stora resurser som USA gjorde. Det senare framgår bland annat tydligt av de i hemlighet inspelade samtalen mellan tio framstående tyska forskare, bland dem Heisenberg, som efter kriget var internerade under ett halvår i en engelsk herrgård.

Att jag blir något störd av att den svenska berättarrösten inte kan skilja mellan anrika (rik på anor) och anrika (t ex uran; uttalas som anläggga), är en bagatell i sammanhanget. 🍷

Källor

Bernstein, Jeremy. *Hitler's Uranium Club: The Secret Recordings at Farm Hall*. New York: Copernicus Books, 2001.

Rhodes, Richard. *The Making of the Atomic Bomb*. New York: Simon & Schuster, 1986.

The Day After Trinity (Jon H Else, regi, 1980)